ад катастрофы ў Чарнобылі. Іх сёння нават на карце раёна ўжо не існуе. Пахаваны яны, і «смерць» тую прынёс ім не бот ворага, а мірны атам, утаймаваць які не дала безгаспадарчасць людская. Але не пахаваць успаміны пра былое, якое насіла характар звычайнага набытковага жыцця, веры ў лепшае будучае і, вядомая справа, радасці кожнаму наступнаму дню. Сёння там жыцця няма. Там, дзе калісь кожны куточак быў родны сэрцу, дзе ў 1959 годзе пачынаў старшынёўства, сёння не чуваць рокату трактароў, гоману дзяцей, мілагучнай песні пад час наладжваемых мерапрыемстваў па заканчэнні сельскагаспадарчых кампаній.

25 гадоў прарабіў ён на гэтай пасадзе, імкнуўся мацаваць гаспадарку, а значыць, і дабрабыт сваіх калгаснікаў. Былі поспехі, былі расчараванні, але ж было і тое, што заўсёды надавала сіл, — родны кут. Прайшло ўжо колькі часу, але ўсё роўна не знаходзіць ветэран вайны і працы адказу на пытанне, што з-за чыёйсьці халатнасці пакутуюць людзі.

— Калі не пабуду на сваёй малой радзіме які час, сэрца пачынае сумаваць, здаецца, на крылах паляцеў бы туды. Што ні кажыце, а сталае дрэва вельмі цяжка прыжываецца на новым месцы. Так і ў мяне. Здаецца, і ў дзяцей, дзякуй Богу, усё ладзіцца, пяцёра ўнукаў цешаць душу, але хочацца сустрэцца са сваімі знаёмымі, якіх у мяне засталося нямала ў Слаўгарадзе, увогуле падыхаць родным паветрам, якое сілкуе. Нягледзячы на тое, што зямля гэтая хворая на цяжкую хваробу, — з сумам працягвае Іван Восіпавіч.

Юнаком пайшоў ён на барацьбу з ворагам у гады ваеннага ліхалецця. І пра той час цёпла ўспамінаў народны паэт Калмыкіі Міхаіл Ханінаў, з якім ён разам партызаніў. Ваяваў ён і ў дзеючай арміі, выслабаняючы ад ненавіснага ворага сваю Радзіму.

І.В.Ерашэнка.

Потым была праца па аднаўленні разбуранай гаспадаркі. Пачынаў брыгадзірам, быў намеснікам старшыні, загадчыкам фермы, старшынёй калгаса. Пад час яго кіравання калгасам імя Куйбышава значна папрыгажэлі ўсе чатыры вёскі гаспадаркі, пры ім калгаснікі стварылі добрае месца адпачынку — возера, была свая пасека і многае іншае. Менавіта з яго лёгкай рукі, як кажуць, сталі на крыло многія спецыялісты, якія потым таксама ўзначалілі калектывы ў раёне і вобласці і імёны якіх і сёння на слыху. Не цураўся дзяліцца здабыткамі свайго калектыву праз раённую газету. І цяпер, у свае 70 гадоў, Іван Восіпавіч часты госць на Слаўгарадчыне, цікавіцца справамі сваіх землякоў. Ён бадзёры і вясёлы, як і належыць быць чалавеку, які зрабіў нямала для іншых.

В. Уладзімірава.

Ленінскае слова. 1996. 30 крас.

Роднае

Недзе ў самым патаемным куточку душы, нават для мяне самога дакладна наўрад ці акрэсленым, даўно-даўно, яшчэ з тых часоў, калі мне здалося, што я пазнаў горад, жыве мая гордасць за тое, што я — вясковец. Сваім сябрам-гараджанам я неаднойчы — па нагодзе, вядома, — гаварыў: «У мяне ёсць не толькі «геаграфічны пункт», дзе я нарадзіўся. У мяне ёсць пэўнае месца ў гэтым пункце — з дваром ці дворышчам, з лапічкам зямлі, са шпакоўняй, градой і яблыняй, — дзе я вырас. З

далёкіх ці блізкіх дарог я туды магу вярнуцца (і вяртаюся) у любы час, калі мне толькі таго захочацца...»

Сёння, асабліва пасля наведвання родных мясцін, мне ўсё часцей і часцей нялёгка думаецца: а ці не занадта самаўпэўненым я быў, выказваючы сябрам нібыта сваю перавагу перад імі? Бо (можа, як прысуд часу за маю былую самаўпэўненасць?) знікае мая вёска «з яснай явы».

Нават пад вар'яцкім нажом бязглуздых чынуш, якія, вядома ж, па сваёй разумовай блізарукасці, дзялілі вясковыя пасяленні на перспектыўныя і неперспектыўныя, мае Целяшы яшчэ неяк трымаліся. Бо былі цэнтрам калгаса, з сельсавецкай ды сельпоўскай канторамі. Толькі ж сілы выстаяць далей — няхай не вырасці, хоць бы зберагчы ранейшую колькасць двароў і душ — сёння не хапае. Целяшы на вачах гінуць. Апусцелі вуліцы. Вокны хат, што паабапал іх, у большасці пакрыжаваны аполкамі, ашчэпкамі дошак, трухлявая агароджа падпёрта слупкамі — відаць, ужо чужымі рукамі. Нягледзячы на намаганні былога і новага кіраўніцтва мясцовай гаспадаркі — калгаса «Рассвет» (пабудавана ўнушальная абойма цагляных домікаў-катэджаў для людзей і яшчэ адна будуецца), з году ў год вёска няўмольна пусцее. Мо выязджаюць людзі? Не. Няма каму выязджаць: людзі старэюць тут, як кажуць, на корані. Затое расце другая вёска, якая побач, — могільнік, па-нашаму кладзішча. Ранейшыя межы яго аказаліся цеснымі, цяпер да яго далучана суседняя абложка з самасейнымі сасоначкамі, дубкамі, бярозкамі, іншым кустоўем.

А праз вёску, па цэнтральнай вуліцы, паклалі асфальт. Гэта кажуць, з «чарнобыльскіх» фондаў, за «чарнобыльскія» грошы. Пяць гадоў пасля аварыі вёску і яе наваколле «лічылі» чыстай, на шостым жа годзе спахапіліся: ледзь не ўвесь раён трэба высяляць. А значыць, і мае Целяшы таксама. «Толькі ж куды ўжо нам? — скрушна ківаюць галовамі прыгорбленыя, з кіёчкамі дзядкі ды бабулі. —Маладзейшыя... няхай. А нам хопіць і таго наддатка, з самасейнымі кусцікамі...»

...Я памятаю, як вёска (спачатку) спявала. Кумачовыя сцягі на школе, на сельсавеце, на той, адзінай у калгасе, машынепалутарцы, на якой у вялікія святы «каталі» людзей па расквечанай вуліцы. Але нядоўга тое было.

...Я памятаю, як вёска (пасля) плакала. Мала якая сям'я не праводзіла са свайго двара мужа ці сына, а то і таго і другога адразу, на вайну.

...Я памятаю, як вёска гарэла. Паліў немец, спешна адступаючы. Малыя, з бяссільнымі мацяркамі, мы глядзелі на пажар з недалёкага лесу, а тушыць не беглі: баяліся, што пастраляюць.

...Я памятаю, як вёску вызвалялі. З усходу на захад, уроссып па ўсім полі, ад гіжанскіх бярэзнікаў рашучым крокам ішлі свае, у нашых касках, нашы аўтаматчыкі.

І тады пагарэльцы пайшлі пад зямлю. Па сямейнай сіле, хто выкапаў сабе зямлянку, абклаўшы яе сцены абгарэлымі круглякамі ад былых будынін, а хто проста глыбокую, з верхавым лазам, яму — без святла, без апалубкі.

А ў незгарэлай Граськавай хаце адкрылі школу. У невялікім памяшканні — разам чатыры класы пачаткоўцаў. Сядзелі цесна на лаўках, апранутыя, грэючыся адзін ад аднаго. Чыталі ўслед за настаўніцай словы, напісаныя ёй жа на прыстасаванай дошцы. Пісалі хто на чым: на кавалку фанеры, на бяросце, на газетным абрыўку, на шматку акупацыйнай лістоўкі, нашай ці нямецкай, паклаўшы ўсё гэта сабе на калені ці на спіну пярэдняга вучня.

Алоўкаў не было. Пісалі самаробнымі драўлянымі стрэмкамі, абмакваючы іх у самаробнае чарніла з сажы, з воўчых ягад.

Бледныя, згаладалыя, пад канец непрацяглага вучэбнага дня мы ўжо ледзьве знаходзілі сілы, каб дыхнуць на адубелыя ад холаду ручаняты.

А над усім гэтым такі ж спалатнелы, схуднелы твар Марыі Архіпаўны, нашай першай і па сёння незабыўнай настаўніцы. Па-дзіцячаму блытаючыся ў словах, мы часта, звяртаючыся да яе, прамаўлялі яе імя як Мама Архіпаўна. Як прыемна гучыць тая памылка сёння, замешаная на нялёгкім успаміне.

Затым была Перамога. Я назаўсёды запомніў гэтае святое слова, якое, здаецца, побач з сонцам, побач з поўным залатым месяцам доўгія часы свяцілася ў небе над нашым падземным жытлом. Яно высвеціла дарогу назад незабітым на вайне аднавяскоўцам. І бацьку майму ў тым ліку, Апа-

насу Рыгоравічу, з перабітай рукой, на падвязцы. Вярнулася меней, чым пайшло. Не прычакаў і я дахаты сваіх трох дзядзькоў па матчынай і бацькавай радні — Івана Рыгоравіча, Івана Іларыёнавіча і Івана Іванавіча.

Сёння толькі адной маёй памяці не хопіць, каб пераказаць, пераліць у словы ўсю тую навалу, якую змаглі мы — голыя, галодныя — тады перажыць. А перажылі — у гэтым няма сумнення, таму што даражылі адно адным, нікога не кідалі адзін на адзін з бядою, дапамагалі чым толькі маглі. «Ярусамі» (як называлі) упрагаліся ў плугі, па чарзе засявалі прыдворную зямельку. І так усёй вёскай. Цяпер такой еднасці душ я ўжо даўно не заўважаю.

З пачатковых класаў наша Марыя Архіпаўна перадала нас у старэйшыя, другім настаўнікам. Ледзь не ўсе яны, акрамя жанчын, франтавікі. Завуч Авяр'ян Апанасавіч Андрэеў, мой класны Сяргей Ягоравіч Лук'янцаў, настаўнік рускай мовы і літаратуры Васіль Карнеевіч Камандзенка. Авяр'ян Апанасавіч і Сяргей Ягоравіч і старшыня калгаса (таксама франтавік) Васіль Яфімавіч Пазнякоў пасля напісалі мне свае рэкамендацыі ў партыю. Я паважаў, я любіў гэтых людзей будучы школьнікам.

Вёскі — адна, другая, трэцяя... Кожная з іх хоць у нечым, ды непадобная на суседнюю. Яны, як асобныя, хай і невялічкія, але дзяржавы. І розняцца, перш за ўсё, норавам, характарам сваіх насельнікаў. А нажываюцца і ўсталёўваюцца гэтыя якасці, адметнасці, вядома ж, не проста так. Яны, тыя якасці, у кожнай вёсцы ад такіх вось, сваіх уласных, аўтарытэтаў, як мае настаўнікі для маіх Целяшоў.

Ды ці толькі настаўнікі, людзі старэйшага

В.Я.Пазнякоў.

пакалення. У тыя суровыя гады маленства мы нібы губкі ўбіралі ў сябе ўсё лепшае, што заўважалі ў сваіх паплечніках. І арганічна не прымалі, асуджалі ўсё горшае, непрыстойнае. А таму характары людзей аднаго пакалення, сфарміраваныя ў пэўным часе, думаецца, павінны быць блізкімі. Нават у самых аддаленых кутках свету можна пазнаць свайго земляка, вобразна кажучы, нават па тым, як ён маўчыць. Пішу гэтыя словы, увачавідкі згадваючы сваіхаднавяскоўцаў, аднакласнікаў, аднакашнікаў у тых нечаканых сустрэчах, якія неаднойчы давялося мець. З маленства памятаю, як маці мая Анастасія Рывонаўна часта, вельмі часта паўтарала: «У чужых краях нават тутэйшы сабака раднёю прыдасца».

...Больш за сотню двароў было ў маіх Целяшах да вайны і пасля яе, пры маёй маладосці. Цяпер палавіна з палавіны іх не двары, а дворышчы. З абваленымі хацінамі, з падпёртымі варотамі. Што не ўзялі войны, даканала палітыка бязглуздых «перспектыўнікаў». Апошнюю ж кропку тут паставіў жахлівы Чарнобыль.

Відаць, не на добрым месцы пасяліліся мае Целяшы...

В.А.Ракаў.

Што будзе з вёскай Ляцягі?

За 20 кіламетраў на поўнач ад Слаўгарада знаходзіцца в. Ляцягі. Побач — р. Проня, а на ўскраіне працякае ручаіна. Раней тут была сапраўдная рачулка Бяроза. Аднак праходзілі гады, і яна стала высыхаць, і зараз, у гарачае лета там-сям застаецца вада. На гэтай ручаіне зрабілі ўпадзіну, якая запоўнілася вадой. Мяркуецца зрабіць тут азярыну. Магчыма, з цягам часу ў ёй будзе вадзіцца рыба.

На паўднёва-заходняй ускраіне калісьці знаходзіўся маёнтак памешчыка Ляцягі, ад прозвішча якога і пайшла назва вёскі. Сляды былога памесця захаваліся і цяпер.

Раней вёска была раскінута хутарамі. У 1936—1937 гг. хутары звезлі да цэнтра, дзе знаходзілася школа. У час вайны ад яе засталіся толькі сцены. Пасля вызвалення вёскі школу адрамантавалі. Ужо ў пачат-